

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана
Франка
Кафедра вокально-хорового, хореографічного та
образотворчого мистецтва

«До захисту допускаю»

**завідувач кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва, професор**

_____ **Ірина БЕРМЕС**

«__» _____ 2025 р.

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО
ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ У ЗЗСО

Спеціальність: 014 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – Вчитель мистецтва, музичного мистецтва
закладу загальної середньої освіти

Автор роботи Чопик Уляна Ярославівна _____

підпис

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент

Стець Галина Володимирівна _____

підпис

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ:

Уляна Чопик. «Вплив музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів у ЗЗСО».

Магістерська робота присвячена проблемам дослідження впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти, зокрема організації діагностики рівня розвитку емоційного інтелекту для виявлення параметрів його сформованості. Досліджено сутність та структуру емоційного інтелекту, а також особливості його розвитку у контексті музичного мистецтва. У роботі проаналізовано форми та методи розвитку емоційного інтелекту учнів засобами музичного мистецтва, розкрито значущість вчителя музичного мистецтва в розвитку емоційної чутливості учнів. Автором запропоновано практичні рекомендації для вчителів музичного мистецтва щодо розвитку емоційного інтелекту учнів. Відзначається, що вчитель музичного мистецтва відіграє унікальну роль у формуванні емоційної грамотності, емпатії та внутрішньої гармонії учнів. Доведено, що застосування форм та методів розвитку емоційного інтелекту засобами музичного мистецтва має велике значення, оскільки саме цей вид мистецтва є потужним засобом впливу на емоції та психоемоційний стан особистості дитини.

ANNOTATION:

Ulyana Chopyk. «The influence of musical art on the development of emotional intelligence of students in GSEI».

The master's thesis is devoted to the problems of studying the influence of musical art on the development of emotional intelligence of students in secondary education institutions, in particular, the organization of diagnostics of the level of development of emotional intelligence to identify the parameters of its formation. The essence and structure of emotional intelligence, as well as the features of its development in the context of musical art, are investigated. The work analyzes the forms and methods of developing students' emotional intelligence through musical art, and revealed the significance of the music teacher in developing students' emotional sensitivity. The author offers practical recommendations for music teachers regarding the development of students' emotional intelligence. It is noted that the music teacher plays a unique role in shaping students' emotional literacy, empathy, and inner harmony. It has been proven that the use of forms and methods of developing emotional intelligence through musical art is of great importance, since this type of art is a powerful means of influencing the emotions and psycho-emotional state of a child's personality.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів	11
1.1. Сутність та структура емоційного інтелекту в контексті сучасної освіти.....	11
1.2. Музичне мистецтво як чинник емоційного розвитку особистості дитини.....	21
РОЗДІЛ 2. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту учнів засобами музичного мистецтва	29
2.1. Діагностика рівня розвитку емоційного інтелекту в учнів у ЗЗСО.....	29
2.2. Форми та методи розвитку емоційного інтелекту учнів засобами музичного мистецтва.....	38
Висновки	53
Список використаної літератури	56
Додатки	62

Вступ.

Актуальність теми. У сучасних умовах реформування освітньої системи України особливого значення набуває проблема формування та розвитку гармонійно розвиненої особистості насамперед у духовно-моральному аспекті. Різноманітні глобалізаційні та трансформаційні процеси в усіх сферах суспільного життя зумовлюють необхідність забезпечення особистісного духовно-морального зростання, оптимального збалансованого взаємоз'язку людської свідомості та активної діяльності. Даний зв'язок полягає у співвідношенні не лише розуму, але й почуттів, не лише у вмінні засвоювати знання, але й ефективно взаємодіяти з оточуючими, розуміти власні емоції та емоції інших людей, співпереживати, приймати виважені рішення у складних життєвих ситуаціях. Саме такі особистісні якості розкриває *емоційний інтелект* – поняття, яке відносно недавно стало об'єктом наукового пошуку великої кількості дослідників.

Велике коло прояву емоційного інтелекту сприяє формуванню успішної особистості, здатної до емоційного самовираження, співпереживання та ефективної комунікації в соціумі. Особливо актуальним це питання стає в освітньому процесі, а саме в період шкільного навчання, коли відбувається інтенсивне становлення емоційної сфери дитини. У цьому контексті емоційний інтелект постає основним компонентом особистісного зростання учня. Саме у закладах загальної середньої освіти закладаються основи емоційної зрілості. Рівень емоційного інтелекту, на думку вчених, безпосередньо впливає на успішність навчання, соціальну адаптацію, міжособистісну комунікацію, психоемоційне благополуччя та майбутнє професійне становлення особистості.

Емоційний інтелект охоплює низку психологічних характеристик, таких як емоційна обізнаність, емпатія (іншими словами співчуття до інших, співпереживання), здатність до саморегуляції, мотивація, соціальні навички. Водночас традиційна система шкільної освіти досі переважно орієнтована на

когнітивні аспекти розвитку, залишаючи поза належною увагою емоційно-ціннісний компонент.

Одним із найбільш ефективних способів розвитку емоційного інтелекту є мистецтво, зокрема музичне. Музика, як форма художнього самовираження, є універсальною мовою почуттів особистості, яка володіє здатністю проникати у глибини людської свідомості, пробуджувати її емоції, розвивати емоційну чутливість та здатність до рефлексії. Педагогічна практика засвідчує, що систематичне залучення учнів до музичного мистецтва сприяє формуванню емпатії, розвитку естетичних почуттів, зниженню рівня тривожності, формуванню позитивного емоційного фону в освітньому середовищі.

Музичне мистецтво, завдяки своїй глибокій емоційній природі, може стати ефективним інструментом не лише художньо-естетичного виховання, а й емоційного розвитку. Однак, попри очевидний музичний потенціал, у практиці шкільного навчання його вплив на емоційний інтелект часто недооцінюється. Існує потреба у науковому обґрунтуванні методичних підходів до організації музично-педагогічного процесу з урахуванням емоційного розвитку учнів. Таким чином, постає необхідність комплексного вивчення взаємозв'язку між музичним мистецтвом та емоційним інтелектом у контексті сучасної освіти.

Актуальність дослідження зумовлена також глобальними викликами сучасності – воєнними подіями, емоційним вигоранням дітей, зростанням рівня агресії та тривожності, дефіцитом живого спілкування, що посилюється цифровізацією суспільства. В умовах цих викликів надзвичайно важливо розробити дієві педагогічні засоби підтримки емоційного добробуту школярів. Власне, музичне мистецтво, інтегруючись в освітньому процесі, є одним із таких засобів.

Проблемі дослідження емоційного інтелекту присвячені наукові праці як зарубіжних Р. Бар-Он (R. Bar-On) [58], Г. Вайсбах (H. Vaisbakh), Г. Гарднер Н. (Gardner) [59], Дж. Готтман (J. Gottman), Д. Гоулман (D. Goleman)

[12], У. Дакс (Y. Daks), К. Кеннон (K. Kennon), Дж. Майєр (J. D. Mayer) [60], Д. Пауло (Di Paolo) [60], П. Саловей (P. Salovey) [60] та інші), так і вітчизняних вчених (І. Андрєєва, І. Аршава [3], К. Борисенко [4], І. Васильківський [5; 6], О. Весна [7], О. Войтовська [9], С. Дерев'янка [13], В. Зарицька [15], М. Зінченко [16], Н. Карпенко [19], Н. Коврига [31], Е. Носенко [31], М. Шпак [54] та ін.

Варто зауважити, що на сьогодні немає одностайної думки щодо визначення сутності поняття емоційного інтелекту в наукових джерелах. Проте, попри зростаючий інтерес до теми емоційного інтелекту в педагогічній науці, питання його цілеспрямованого формування засобами музичного мистецтва в умовах сучасної шкільної освіти досі не отримало достатньої теоретичної та практичної розробки. Тому дослідження можливостей музичного мистецтва як чинника розвитку емоційного інтелекту учнів є своєчасним, соціально значущим і педагогічно необхідним.

Таким чином, проблема впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти є надзвичайно актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірі, що й зумовлює вибір теми даного дослідження.

Об'єкт дослідження – процес розвитку емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – педагогічний потенціал музичного мистецтва як засобу розвитку емоційного інтелекту учнів.

Мета дослідження – визначити педагогічні умови та ефективні засоби впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення означеної мети нами було визначено наступні **завдання:**

- розкрити сутність та структуру емоційного інтелекту в контексті сучасної освіти;

- проаналізувати вплив музичного мистецтва на емоційний розвиток особистості дитини;
- дослідити методики діагностики рівня розвитку емоційного інтелекту в учнів у ЗЗСО, а також окреслити форми та методи розвитку емоційного інтелекту школярів засобами музичного мистецтва;
- обґрунтувати особливості педагогічної діяльності вчителя у контексті розвитку емоційного інтелекту учнів.

Методи дослідження: з метою вирішення поставлених завдань нами був застосований комплекс загальнонаукових методів: *теоретичних* – опрацювання та аналізу науково-методичної літератури стосовно впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів; співставлення різних точок зору з означеної проблематики; перехід від абстрактного до конкретного, логічний, системно-структурний; метод узагальнення; методи індукції, дедукції; аналіз та інтерпретація даних; *емпіричних* – діагностування, анкетування, тестування, педагогічний експеримент для підтвердження позитивного впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти; *математичної статистики* для опрацювання результатів проведеної діагностики рівня розвитку емоційного інтелекту; відображення результатів експерименту у відповідних таблицях.

Теоретична база дослідження. Для написання магістерської роботи застосовувались опубліковані дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, у яких висвітлюють проблеми впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- обґрунтовано вплив музичного мистецтва на емоційний розвиток особистості дитини;
- проведено діагностику рівня розвитку емоційного інтелекту в учнів у ЗЗСО з використанням розробленої авторської анкети для виявлення домінуючого профілю інтелектуальної обдарованості школярів;

- систематизовано форми та методи розвитку емоційного інтелекту школярів засобами музичного мистецтва, встановлено доцільність їхнього застосування у педагогічній практиці вчителів музичного мистецтва.

Теоретичне та практичне значення магістерської роботи.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в поглибленні наукового розуміння взаємозв'язку між музичним мистецтвом та емоційним інтелектом учнів в умовах загальної середньої освіти. У межах дослідження уточнюється понятійно-термінологічний апарат (зокрема, такі поняття як емоційний інтелект, музична діяльність, емоційне виховання засобами музичного мистецтва), обґрунтовуються психолого-педагогічні умови та механізми розвитку емоційного інтелекту школярів через музичне мистецтво. Отримані результати сприяють подальшій розробці теоретичних засад художньо-естетичного та соціально-емоційного розвитку учнів у шкільному середовищі.

Практичне значення магістерської роботи полягає в розробці та впровадженні педагогічних рекомендацій, методичних підходів і прийомів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту учнів внаслідок музичної діяльності. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями музичного мистецтва, класними керівниками, психологами та іншими фахівцями освітньої сфери для формування емоційної культури школярів, поліпшення їхньої соціальної адаптації та комунікативних навичок. Результати дослідження також можуть стати основою для розробки варіативних навчальних програм, факультативних курсів і позакласних заходів музично-естетичного спрямування.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки магістерської роботи викладено у виступах, котрі виголошувались на трьох наукових семінарах з проблематики написання магістерських робіт кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва (протокол № 11 від 28 листопада 2024 р.; протокол № 4 від 28 травня 2025 р.; протокол № 6 від 30 жовтня 2025 р.); щорічній звітній науковій конференції

студентів факультету початкової освіти та мистецтва, яка відбулася 1 квітня 2025 р.; опубліковано у статтях та тезах:

1. Чопик У., Стець Г. «Сучасні методи розвитку емоційного інтелекту учнів у контексті вивчення музичного мистецтва». *Scientific achievements of contemporary society* : proceedings of 9th international Scientific and Practical Conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom, 4-6 April, 2025. Р. 289–295. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/SCIENTIFIC-ACHIEVEMENTS-OF-CONTEMPORARY-SOCIETY-4-6.04.2025.pdf#page=289>;

2. Чопик У. «Методичні аспекти формування емоційного інтелекту учнів у процесі вивчення музичного мистецтва». *Українське та світове мистецтво: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції : Тернопіль, 29–30 травня 2025 р. Тернопіль, 2025. С. 72–74. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/37425/1/Ukr_Svit_must_Conf.pdf#page=71; попередньому захисті магістерських робіт на засіданні кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва ДДПУ імені Івана Франка.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (60 найменувань), додатків. Загальний обсяг магістерської роботи – 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів

1.1. Сутність та структура емоційного інтелекту в контексті сучасної освіти

В умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства, впровадження освітніх реформ, пов'язаних з різноманітними глобальними чинниками актуалізується проблема соціально-емоційної освіти учнів. Освітній процес Нової української школи зорієнтований насамперед на виховання емоційної стійкості дитини, формування та розвиток у неї таких якостей, як відповідальність, вмотивованість, готовність рішуче проявити себе в різних життєвих обставинах, вміння долати стресові ситуації, а також успішно комунікувати з оточуючими. Такі поняття як самоконтроль, саморегуляція та емпатія у сучасному соціальному середовищі є одними з важливих структурних складових розвиненого та здорового суспільства.

Ключовим завданням сучасної школи постає різносторонній та гармонійний розвиток особистості учня, реалізація якого можлива лише за умови партнерської взаємодії всіх без винятку учасників освітнього процесу, а також послідовної і системної педагогічної діяльності. Саме в такій школі, при обставинах взаємної дружньої комунікації відбуватиметься не лише академічний, але й соціально-емоційний розвиток школярів.

Згідно освітньої реформи «Нова українська школа» [22] особливого значення в навчальному процесі необхідно приділяти розвитку емоційного інтелекту учнів. Усвідомлення власних емоцій та емоцій оточуючих, налагодження доброзичливих соціальних взаємостосунків, формування стресостійкості школярів, навчання учнів на особистому здобутому в школі досвіді, позитивно налаштоване дитяче мислення та безпосередня відкритість до всього нового – такі основні чинники розвиненого емоційного інтелекту, а, отже, успішної, впевненої в собі особистості.

Безперечно, в сучасних умовах будь-якої діяльності людини дедалі більшої уваги приділяють не лише її професіоналізму, але й здатності до систематичного навчання, лідерства, безпосередньої комунікації з оточуючими, вмінню долати труднощі у не простих ситуаціях. Тільки така особистість здатна досягнути успіху у власній діяльності надалі та зможе з легкістю досягнути самореалізації в житті завдяки розвиненому емоційному інтелекту.

Поняття «емоційного інтелекту» було запроваджене американськими вченими Пітером Селові та Джоном Меєром у 1990 р. [39; 60]. На думку авторів, даний термін уособлює певну сукупність індивідуальних якостей особистості, які великою мірою пов'язані фактом наскільки дія різноманітних емоційних явищ позначиться в позитивному чи негативному плані на людську поведінку. Науковці акцентують на наступних складових емоційного інтелекту:

Емоційне сприймання та емоційний прояв.

1. Усвідомлення емоцій, управління власним емоційним станом (саморегуляція), а також регулювання емоційних явищ оточуючих.

2. Застосування різноманітних емоційних явищ у креативному мисленні, гнучкому плануванні, зміщенні уваги, а також вмотивованість [39, с. 6].

Воночас, окрім визначення безпосередньо самого поняття та його складових, дослідники зауважують, що означену дефініцію «емоційного інтелекту» можна застосовувати для характеристики індивідуальних якостей особистості – самосвідомість, самоконтроль, вмотивованість, здатність відчувати потреби інших, вміння працювати з оточуючими та встановлювати з ними доброзичливі стосунки.

Окрім Джона Меєра та Пітера Селові поняття *емоційного інтелекту* стає предметом наукового дослідження низки інших зарубіжних вчених, таких як Р. Бар-Он, Д. Гоулман та інших. [58; 12; 60]. Дослідники означеної проблеми акцентують увагу на важливості розвитку та вдосконалення

емоційного інтелекту, оскільки він являється запорукою успішного формування особистості, її професійного вдосконалення, підвищення її фахового рівня та позитивним чинником формування продуктивних соціальних взаємин [16, с. 1].

На основі висунутої теорії *емоційного інтелекту* Джона Меєра та Пітера Селові була представлена нова теорія означеного поняття іншого американського вченого Д. Гоулмана, який обґрунтував надзвичайну значущість емоційного інтелекту в особистому житті людини. Так автор стверджує, що досягнення успіху залежить не лише від рівня розвитку загальних розумових здібностей, але й від здатності особистості пізнавати себе, свій власний внутрішній світ, набуття вмінь емоційної регуляції, вміння тонко та чутливо висловлювати власні думки у спілкуванні з оточуючими, виражати власні почуття [12, с. 138].

Забезпечення успіху, як наголошує науковець, не зовсім великою мірою залежить від розвитку загального інтелекту, тобто розумових здібностей. Вони лише забезпечують життєвий успіх менше, ніж на четвертину, тоді як більшу половину успішності визначають інші фактори. Власне, емоційному інтелекту відводиться тут значне місце. Дослідник зазначає, що особистісне зростання у всіх відношеннях, успіх у професійній діяльності, творчості, кар'єрному рості зумовлюється саме розвиненим емоційним інтелектом [12, с. 142].

Поняття емоційного інтелекту, першовідкривачами якого стали зарубіжні вчені, стало предметом наукового пошуку й українських дослідників. Серед них І. Аршава [3], К. Борисенко [4], О. Весна [7], О. Власова, І. Войціх, С. Дерев'яно [13], В. Зарицька Е. [15], Н. Коваль [55], Н. Коврига [31], І. Матійків, Е. Носенко [31], Л. Ракітянська [38] О. Чекстере, А. Чернявська [53], М. Шпак [54], Р. Шпіца [55] та багато інших.

У межах нашого дослідження представимо декілька тлумачень *емоційного інтелекту*, визначеного вітчизняними вченими. Так, на думку А. Чернявської дане поняття являється деяким активним психологічним

цілісним утворенням, яке відіграє велике значення у досягненні успіху особистості внаслідок вмілої міжособистісної комунікації, формує вміння раціонального самооцінювання, позитивне мислення, якості лідерства, що побудовані на розумінні важливості емоцій [53, с. 137].

Цікавим, на наш погляд, є тлумачення *емоційного інтелекту* К. Борисенко, яка трактує означений термін як вміння особистості приймати раціональні рішення в різноманітних життєвих обставинах, керуючись усвідомленням власних емоцій, а також емоцій оточуючих навколо людей, здатністю до об'єктивного аналізу та правильного трактування емоцій. Успіх у подальшій діяльності, як зауважує дослідниця, залежить від здатності систематично контролювати власний емоційний стан та безпосередньо поведінку, співчувати та співпереживати за інших людей (емпатія), налагоджувати позитивні та доброзичливі міжособистісні стосунки [4, с. 87].

Єдність зовнішнього та внутрішнього світу визначають у понятті *емоційного інтелекту* Е. Носенко та Н. Коврига [31]. На думку вчених, дане взаємопоєднання охоплює п'ять компонентів:

- добросовісність;
- відкритість до пізнання нових знань, досвіду;
- емоційна стійкість, що передбачає здатність психіки долати життєві труднощі;
- товариськість, що передбачає налагодження доброзичливих взаємостосунків;
- комунікативність [31, с. 26–27].

Означені компоненти відображають характер того факту *емоційного інтелекту* наскільки особистість відноситься до власного сприйняття – успіхів, або невдач (впевненість, наполегливість), або ж свої досягнення пояснює зовнішніми чинниками (доля, оточуюче середовище тощо). Складові *емоційного інтелекту*, про які зазначають Е. Носенко та Н. Коврига є відображенням водночас мотиваційної діяльності особистості, а також типу її власної поведінки в соціумі. Науковці наголошують, що саме *емоційний*

інтелект є фундаментальним чинником відображення реальності, яке формується та розвивається упродовж всього життя.

Вчені представили розроблену ними авторську ієрархічну (рівневу) *модель емоційного інтелекту*, яка співвідноситься в залежності до ступеня його сформованості, а також згідно з визначенням форм відображення основних чинників у свідомості людини, які великою мірою впливають на її емоційний стан. Розглянута нами модель емоційного інтелекту містить три ступені його сформованості:

нижній – характеризує сенсорні процеси на рівні рефлексів, тобто особистісне сприйняття оточуючої дійсності за допомогою чуттєвих органів, а також перцептивні, що означають надалі усвідомлення та інтерпретацію отриманих відчуттів;

середній – когнітивний (тобто розумовий), який передбачає вияв енергійності у комунікації, мисленні тощо;

найвищий – означений ступінь позначає поради, цінності, ідеали [31, с. 46].

Сутність поняття емоцій спочатку розглядалась здебільшого окремо від поняття інтелекту та згодом з'ясувалось, що у процесі складного процесу особистісного пізнання ці поняття тісно взаємопов'язані між собою, тож структура дефініції «емоційний інтелект» містить у собі ці два визначення [4, с. 84].

Зазвичай емоції трактують як певне психічне віддзеркалення у вигляді прямого пережиття сутності життєвих обставин, спричиненого взаємозв'язком їхніх об'єктивних особливостей до потреб певного суб'єкта. Такої думки дотримується Ю. Приходько яка зазначає, що основна функція емоцій полягає у підсумковому результаті, що впливає внаслідок взаємодії між особистістю та оточуючими. Авторка продовжує твердження того, що почуття є найвищим вираженням емоційної сфери людини та водночас являються однією з головних форм особистісного пережиття

власного відношення до різноманітних проявів оточуючої дійсності [37, с. 64].

Водночас, К. Борисенко визначає поняття інтелект як певна узагальнена здібність особистості до усвідомленого вирішення проблемних моментів. Саме дану здібність людини прийнято вважати ключовою у розвитку решти особистіних здібностей, яка зумовлює успіх різносторонньої сфери діяльності.

Розглянемо структуру емоційного інтелекту, запропоновану зарубіжними вченими Дж. Мейєром, П. Селовейом, Д. Карузо. Варто зауважити, що дана класифікація є однією з найбільш відомих та трактує розглянуте поняття як сукупність розумових здібностей особистості. Дослідники представляють її як певну модель в наступній послідовності:

- *сприймання, розпізнавання емоцій, їхній прояв* (полягає у сприйманні та визначенні емоцій та безпосередньо його факту виявлення; вміння *особистості* розрізняти та розподіляти справжні та натякові емоційні прояви);
- *стимулювання особистісного рівня мислення* (емоційний прояв та одночасний його контроль);
- *емоційне усвідомлення* (передбачає вміння розуміти, аналізувати, систематизувати власні емоції та пояснити їхнє значення, взаємозв'язки між собою, сутність та першопричини їхньої появи);
- *емоційне керування* (полягає в умінні здійснювати контроль за власними емоційними станами, здатності зменшувати прояви негативних емоцій) [60–62, с.775].

Характерною особливістю емоційного інтелекту є той факт, що кожна його структурна складова пов'язана не лише з власними емоціями, але й емоціями оточуючих. Наприкінці ХХ століття вчені дійшли до висновку, що існують певні змішані моделі емоційного інтелекту, які характеризують його як синтез розумових здібностей та конкретних проявів особистості [16, с. 2].

На основі наукових досліджень Джона Меєра та Пітера Селові Д. Гоулмен створив власну модель емоційного інтелекту, доповнивши її ще декількома структурними складовими, такими як ентузіазм (тобто почуття захоплення, певного піднесення), наполегливість (цілеспрямованість) та комунікативні навички. Таким чином, розширивши та доповнивши емоційну модель Джона Меєра та Пітера Селові Д. Гоулмен об'єднав розумові здібності з конкретними проявами особистості. Згідно обґрунтованої теорії вченого емоційний інтелект необхідний людині для досягнення нею власної мети шляхом застосування проаналізованої інформації, отриманої внаслідок усвідомленого розуміння власних емоцій та емоцій інших [12, с.31].

Представимо структуру емоційного інтелекту, запропоновану Д. Гоулманом, яка містить п'ять компонентів:

- 1). *розпізнавання емоційних станів*, усвідомлення взаємопов'язань між емоціями, міркуваннями та вчинками;
- 2). *керування власним емоційним станом*, що передбачає контролювання емоцій та вміння змінювати з негативних на позитивні емоційні стани;
- 3). *вміння створювати емоційні стани успіху* у власній діяльності;
- 4). *вміння розпізнавати та керувати емоціями* оточуючих, здатність до емпатії;
- 5). *вміння вибудовувати та підтримувати* ефективні комунікаційні стосунки [12, с.76–77].

Цікавим для нашого дослідження є й інша розроблена модель емоційного інтелекту Р. Бар-Она. Науковець обґрунтовує дане поняття як велику кількість здібностей та навичок людини, які не пов'язані з розумовими процесами, але які здійснюють ключову роль в досягненні успіху, допомагаючи водночас долати труднощі, пов'язані безпосередньо із завнішніми чинниками [58, с. 118].

Проаналізуємо п'ять складових емоційного інтелекту, визначені Р. Бар-Оном, кожна з яких містить ще субскладові (тобто частини більшої складової):

1). *власне усвідомлення* – розуміння власного емоційного стану, впевненість у власній діяльності та поведінці, власна гідність, самореалізація та саморозвиток, а також свобода у прийнятті власних рішень;

2). *навички міжособистісної комунікації* – здатність до співчуття та співпереживання, позитивні взаємостосунки, висока моральність та етична поведінка;

3). *здатність соціальної пристосованості* – передбачає уміння вирішувати життєво важливі проблеми, усвідомлену комунікацію з оточуючою дійсністю;

4). *стресостійкість* – контроль власних емоцій у стресових ситуаціях, уміння діяти обмірковано у прийнятті важливих рішень;

5). *перевага позитивного оптимістичного настрою*.

Варто зауважити, що експериментального підтвердження означених складових не було досягнуто, розглянута модель емоційного інтелекту Р. Бар-Она базується на професійному досвіді її автора, а також на системному аналізі наукових джерел [58, с. 119].

Отже, на підставі проаналізованих, представлених авторами, моделей емоційного інтелекту, можемо стверджувати, що є декілька фундаментальних наукових теорій, згідно з якими роз'яснено емоційний інтелект як певне унікальне явище у психологічній науці. Розглянуті теорії містять комплекс особистісних здібностей, які сприяють усвідомленню та контролю власних емоцій, а також емоцій інших:

- *теорія емоційних та розумових здібностей* Дж. Меєра, П. Селові та Д. Карузо, які вважаються засновниками означеного поняття;

- *теорія емоційних здібностей*, висунута Д. Гоулманом, який надав широкого розповсюдження даного поняття в науці;

- *теорія емоційного інтелекту*, не пов'язана з розумовими здібностями, представлена Р. Бар-Оном та ін.

Водночас, різні підходи до визначення сутності емоційного інтелекту та його структури свідчать про відсутність єдиної думки щодо його змісту та характерних особливостей. Дослідниця поняття емоційного інтелекту Л. Ракітянська наводить низку причин, пов'язаних з відсутністю єдиної узгодженої теорії та підходів стосовно усвідомлення змісту та структури емоційного інтелекту:

- складність означеного поняття, яке являє собою сукупність певних чинників, що здійснюють вплив на різні психічні сфери діяльності людини, робота яких вивчалась відокремлено;

- термін «емоційний інтелект» в психологічному науковому словнику є відносно новим, трактування якого не набуло єдиної спільної думки щодо нього;

- важливість та різновекторність проблеми емоційного інтелекту зумовлює необхідність у його детальному, науково обґрунтованому аналізі на основі джерельної бази, яка сформувалася в зарубіжній та вітчизняній психологічній науці [38, с. 40].

Таким чином, проаналізувавши різні погляди та підходи до проблеми емоційного інтелекту, його сутності та структури спробуємо сформулювати власне визначення в контексті сучасної освіти: *емоційний інтелект* – це здатність людини усвідомлювати та вміло управляти не лише особистими емоціями, але й емоціями оточуючих, вміння співчувати та співпереживати, що сприяє досягненню успіху в усіх сферах її життєдіяльності. Його структура охоплює такі складові: *самоусвідомлення* (усвідомлення особистих емоцій), *саморегуляція* (керування емоціями та власною поведінкою), *соціальна обізнаність* (емпатія, розуміння потреб інших) та *управління стосунками* (налагодження міжособистісної комунікації, натхнення інших). Особистість з високим рівнем емоційного інтелекту здатна ефективніше

приймати важливі рішення, результативно взаємодіяти з оточуючими та досягати неабияких успіхів у житті та творчості.

Структура емоційного інтелекту

Найбільш поширені ***структурні складові емоційного інтелекту*** серед різних його моделей містять:

- **Самоусвідомлення (Self-awareness):**
 - Усвідомлення особистісних емоцій та їхня безпосередня дія на думки та поведінку.
 - Впевненість у власних діях та самоповага.
- **Саморегуляцію (Self-management/Self-regulation):**
 - Здатність контролювати та керувати власними емоціями, імпульсами та емоційним станом.
 - Розв'язання проблем та подолання труднощів, емоційна гнучкість.
- **Соціальну обізнаність (Social Awareness):**
 - Емпатія – здатність співчувати та співпереживати, розуміти потреби та мотиви оточуючих.
 - Соціальна відповідальність та здатність помічати актуальні потреби оточуючих.
- **Управління стосунками (Relationship Management):**
 - Вміння будувати та підтримувати позитивні, доброзичливі стосунки з іними людьми.
 - Ефективна комунікація та взаємодія з оточуючими, розвиток їхніх сильних сторін.

Розвиток емоційного інтелекту сприяє ефективнішому розумінні себе та оточуючих людей, виваженому ухваленню рішень, успішній соціальній комунікації та дозволяє вибудовувати міцніші міжособистісні стосунки. У сучасній освіті розвинений емоційний інтелект учнів у закладах загальної середньої освіти надає значні можливості у контексті підготовки молоді жити та творити в середовищі новітніх технологій, адже успішне майбутнє суспільства залежатиме від ефективності впровадження в освітній процес

особистісно-орієнтованого підходу до учня, зокрема формування та розвитку в нього емоційного інтелекту.

1.2. Музичне мистецтво як чинник емоційного розвитку особистості дитини

Сучасний освітній процес Нової української школи зорієнтований на формування та розвиток в учнів, необхідних для їхньої успішної життєдіяльності, компетентностей. Насамперед такі компетентності пов'язані зі здатністю особистості керувати своїми емоціями та володіти розвиненим емоційним інтелектом. Воєнні реалії у нашій країні особливо негативно позначаються на психоемоційному здоров'ї дітей, тому характерною особливістю навчального процесу є акцент саме на його емоційну складову [45, с. 289].

Активна інформатизація та цифровізація суспільства негативно позначається у контексті безпосередньої дитячої живої комунікації між собою, розуміння та прояву власних емоцій, а також в налагодженні доброзичливих міжособистісних взаємин [34, с. 143]. Вирішенню проблеми, на нашу думку, сприятиме організація такого освітнього середовища, яке спрямоване на створення комфортної емоційної атмосфери між усіма його учасниками, тобто учнями, вчителями, батьками тощо.

Вважаємо, що саме вивчення на уроках музичного мистецтва сприятиме забезпеченню такої атмосфери, в умовах якої відбуватиметься формування та активний розвиток емоційного інтелекту учнів. У процесі розв'язування музичних завдань у різних видах діяльності виникають сприятливі умови для виявлення та досягнення особистісного внутрішнього світу дитини, зростання емоційно-чуттєвого досвіду [45, с. 290]. Саме музичне мистецтво володіє колосальною емоційною силою, яка, без перебільшення, чинить вагомий вплив на формування здатності до співпереживання та розвитку емоційного інтелекту зокрема [34, с. 144].

Окрім естетичної та виховної функції, вивчення музичного мистецтва у закладах загальної середньої освіти сприяє розвитку навичок соціальної взаємокомунікації, що є особливо важливим у формуванні емоційного здоров'я підростаючого молодого покоління. Ознайомлюючись з музичним мистецтвом учні починають розуміти власні емоції, відчуті у процесі прослуховування, чи вокального виконання музичних творів, усвідомлювати емоційний стан однолітків та виробляти власне емоційно-чутливе відношення до оточуючого середовища.

Забезпечення вивчення музичного мистецтва в освітньому процесі сучасної школи сприятиме створенню емоційно комфортного, натхненного середовища для вираження власних почуттів, ефективних взаємостосунків з друзями, розвитку здатності до емоційних співпереживань у процесі спільної музичної діяльності на уроках. З огляду на це, особливо актуалізується проблема формування у школярів емоційно-чуттєвої сфери, тобто їхнього внутрішнього світу (співпереживання та почуття), зокрема емоційної культури та емоційного інтелекту. Шкільні предмети художньо-естетичного циклу в цьому процесі мають велике значення, особливо інтегрований курс «Мистецтво». Ознайомлення з музичними творами, яке відбувається на цих уроках сприяє виявленню, усвідомленню та збагаченню особистісних емоцій [55, с. 197].

Вплив музичного мистецтва на емоційний розвиток особистості дитини є надзвичайно вагомим не лише в педагогічному, а й в психологічному контекстах. Інтегруючись в сучасний освітній процес, як ефективний спосіб формування емоційного співпереживання та чуттєвості, воно чинить колосальну дію на становлення різносторонньо емоційно розвиненої особистості, готової до успішної реалізації в творчій діяльності. У процесі ознайомлення з даним видом мистецтва відбувається активний розвиток та розширення дитячої сфери переживань, а також чуттєвого відношення до музики. На уроках музичного мистецтва відбувається активне навчання ідентифікації та вираження емоційних переживань учнів. Власне, емпатія, як

зазначає С. Пішун є однією з характерних особливостей соціальної взаємокомунікації, основи якої закладаються ще в ранньому віці дитини [34, с. 146].

Завдяки вираженій ознаці пробуджувати емоційну сферу особистості музичне мистецтво є ефективним методом виховання здатності до співчуття та співпереживання. Формування емпатії ґрунтується на підставі набутих ціннісних орієнтацій особистості дитини, усвідомлення нею потреби у підтримці. Розглядаючи проблему емоційного розвитку науковці наголошують на формуванні особистісного ціннісно-смыслового середовища, наповненого ціннісними ідеалами, світоглядними установками та певними особистісними вподобаннями.

Ознайомлення з різноманітними жанрами класичного, народного чи сучасного мистецтва, вивчення відповідних творів сприятиме формуванню в учнів здатності до розпізнавання власних емоцій різного роду, які викликатиме в них той, чи інший музичний жанр. На основі цього відбуватиметься розвиток емоційного інтелекту учнів. Так, прослуховування заспокійливої музики спонукає до емпатійних почуттів, ритмічні твори сприяють активізації емоційного стану, пробуджуючи відчуття захопленості. Для усвідомлення емоцій інших ефективним у процесі занять з музичного мистецтва стане застосування методів музичної імпровізації та рольових ігор [34, с. 144].

Однією з характерних ознак музичного мистецтва, яка відрізняє його від інших видів є його особлива здатність тонкого входження в емоційну сферу особистості з найбільш раннього віку. Ю. Юцевич зауважує, що саме музика чинить величезний вплив на емоційну і чуттєву сферу людини, в ній відбувається віддзеркалення дійсності за допомогою засобів виразності. Основою у цьому процесі, на думку автора, є особистісне сприйняття, з яким глибоко пов'язані такі поняття як музичний твір, його трактування, виконання, слухання, критика тощо [56, с. 163].

Беззаперечним є той факт, що саме музичне мистецтво є багатогранною мовою почуттів, яка представлена значним колом емоцій як радісних та захоплюючих, так і сумних та співчутливих. Особливо підвищений рівень емоційного сприймання характерний для молодшого шкільного віку. Саме в цей період розвитку учні, при допомозі музичного мистецтва, з легкістю усвідомлюють та виражають особистісні відчуття, проявляють емпатію. Цьому сприяє також прослуховування та виконання різноманітних музичних композицій, детальна характеристика їхніх особливостей, а також створення учнями музичних імпровізацій [34, с. 146].

Для учнів молодшого шкільного віку характерним є опис емоцій у формі, доступній для їхнього віку: прості емоції (захоплення, смуток чи образа) та складні (відраза, приниження, подив). Емпатійні відчуття можуть бути сформовані на підставі різнобічного усвідомлення почуттів іншої людини, чи дійової особи. Саме у цьому віці особливо актуальним є соціальне спрямування виражених емоцій як особлива форма взаємної міжособистісної комунікації.

Цікавою, на наш погляд, є думка С. Куркіної щодо колосального впливу музичного мистецтва на емоційний розвиток особистості учнів, зокрема їхнього емоційного інтелекту. Авторка зауважує, що емоційний досвід школярів, отриманий на уроці музичного мистецтва різниться за обсягом та своєрідністю особистих емоцій. Музичне сприймання у дітей може бути також різним: від позитивного, яке сприяє формуванню правильних емоційних переживань до негативного, спрямованого на руйнівні емоції. Важливої значущості в розвитку емоційного інтелекту відіграє музичне мистецтво у контексті стимулювання емоційного відгуку та позитивних емоційних відчуттів, спонукання до художнього співпереживання твору, ініціювання фантазії та образу, сприяння зацікавлення учнів до взаємокомунікації [25, с. 95].

Процес розбору та аналізу музичних творів на уроці сприяє формуванню у школярів уміння розрізняти емоції, які передані

композитором. Завдяки цьому в учнів розвивається здатність до ефективного сприймання та розкриття змісту як власних відчуттів, так і відчуттів інших. Музичне мистецтво стає, так би мовити, своєрідною платформою для аналізу емоційних переживань та емоційних станів особистості, розпізнавання емоційних відтінків та розуміння складних внутрішніх переживань, переданих у художньому образі твору. Рефлексія учнями у процесі прослуховування музичних творів позитивно впливає на розвиток емоційного інтелекту [34, с. 145].

Ключовим фактором розвитку емоційно-ціннісної сфери особистості дитини є її правильно сформований моральний вибір. Тому формулювання завдань перед учнями повинно бути спрямоване на свідомий вибір та визначення життєвих цінностей. Суть морального вибору зводиться до самостійного визначення моральних принципів, а також методів їхнього впровадження в життя в умовах суперечностей інтересів оточуючих. Як зауважує В. Галузьяк, характерною ознакою морального вибору, як правило, завжди є співчуття та співпереживання стосовно іншої особистості, тобто емпатія [10, с. 214–215]. С. Пішун у цьому контексті зауважує, що систематичні заняття музичним мистецтвом сприяють формуванню чуйності до емоційних переживань інших, що спричиняє позитивний вплив на соціальну взаємокомунікацію. Ба більше, музичне мистецтво, сприяє формуванню емоційного інтелекту, складовими якого є розуміння та контроль як власних, так і емоційних переживань інших [34, с. 148–149].

Вплив музичного мистецтва на емоційний розвиток особистості дитини є надзвичайно великим. Як слушно зауважує С. Пішун, учні в ЗЗСО, особливо молодшого шкільного віку внаслідок розвиненого емоційного інтелекту володіють:

- сформованими навичками музичної культури (мовчазне та спокійне прослуховування музичної композиції в усій повноті та фрагментами);
- яскраво вираженими музичними емоціями, які вміють пояснити та описати;

- уміннями простого естетичного оцінювання музичної композиції;
- навичками виявлення емоційних переживань у процесі характеристики музичного образу;
- навичками вияву особистих відчуттів у процесі імпровізаційної музичної діяльності (вокально-хорова діяльність, музично-ритмічні рухи, інструментальне виконання);
- здатністю наводити асоціативний зв'язок між музичним мистецтвом та життєвими обставинами;
- сформованою чуттєвістю до змін у динамічному та тембровому плані в музичному творі;
- вміннями ефективної творчої взаємоспівпраці у дружньому колективі [34, с. 147].

Значущість музичного мистецтва у розвитку емоційної сфери особистості дитини:

- *розвиток емоційного інтелекту* – діти вчаться розпізнавати та розуміти свої емоції, а також емоції інших людей, що є ключовим для емоційного розвитку. Формування емоційного інтелекту відбувається у тісному взаємозв'язку з музичним мистецтвом. Музичне мистецтво виконує не тільки розважальну функцію, але й постає ефективним засобом колосального впливу на емоційний стан та емоційний розвиток учнів;
- *розвиток емпатії* – через музику діти можуть глибше відчувати різні емоційні стани, що сприяє розвитку емпатії, співчуття та співпереживання до інших;
- *вираження емоцій* – музичне мистецтво надає дітям безпечний простір для вираження своїх почуттів. Гра на музичних інструментах, чи вокальна діяльність дозволяє дітям виплеснути емоції через творчість. Зміст музичного мистецтва полягає у здатності пробуджувати різні емоційні переживання, в активізації творчого мислення, у формуванні визначальних умінь та компетентностей;

- *регуляція настрою* – швидкий музичний темп може збуджувати та надавати енергії, тоді як спокійна мелодія здатна розслабити і заспокоїти, допомагаючи дитині справлятися зі стресом та тривогою. Заняття музичним мистецтвом допомагають у врегулюванні емоційного стану, стресостійкості, надають можливість відчутти дитині найрізноманітніший спектр емоційних відчуттів;

- *підвищення самооцінки* – успішне виконання музичних завдань або участь у музичних заходах може підвищити самооцінку дитини та її впевненість у собі;

- *стимулювання когнітивних функцій* – музичне мистецтво розвиває мовлення, пам'ять, увагу, концентрацію, логічне мислення та математичні навички;

- *розвиток творчих здібностей* – заняття музичним мистецтвом розвивають фантазію та креативність, стимулюючи творчу ініціативу дитини. Розвиток творчої уяви, формування артистичності відбуваються у процесі активної музичної діяльності;

- *покращення соціальних навичок* – музичні заняття, як правило, передбачають співпрацю та взаємодію, що сприяє розвитку соціальних навичок та вміння працювати в команді. Музичне мистецтво чинить позитивний вплив на дитячу емоційну сферу, сприяє прояву особистих відчуттів, розвитку доброзичливих навичок взаємокомунікації.

Підсумовуючи, зазначимо, що музичне мистецтво відіграє важливу роль не лише у формуванні ключових музичних навиків та вмінь, але й у розвитку емоційних співпереживань до інших та ефективного взаємospілкування. У цьому контексті, інтегруючись в освітній процес, уроки музичного мистецтва є його суттєвим структурним компонентом, який набуває особливої значущості в розвитку дитячої емоційної виразності, а також вміння ефективно комунікувати з оточуючими в різних соціальних обставинах. Саме музичне мистецтво допомагає дитині не лише пізнавати

навколишній світ завдяки когнітивним здібностям, але й внаслідок розвинених різноманітних емоційних відчуттів.

Без перебільшення, можемо стверджувати, що значущість музичного мистецтва полягає у збільшенні емоційного спектру відчуттів, в розвитку емоційного інтелекту та формуванні емоційної здатності до сприйняття світу. Створення оптимістичного настрою, наявність радісних емоційних станів, підвищення рівня власної самооцінки – все це є результатом ефективною та позитивною дією музичного мистецтва на розвиток емоційної сфери особистості дитини. Досягнення душевної рівноваги, стресостійкості здобуваються у процесі спільного музикування в різних видах діяльності на уроці музичного мистецтва.

Допомагаючи дитині, виражати, розпізнавати та регулювати власні емоції, розвиваючи емоційний інтелект, емпатію та соціальні навички музичне мистецтво позитивно впливає на її емоційний розвиток. Прослуховування музичних творів може викликати у дитини радість, заспокоєння або підняти настрій, зменшувати стрес і тривожність. Заняття музичним мистецтвом сприяють стимулюванню креативності, уваги, концентрації уваги, а також гармонійному розвитку особистості дитини.

РОЗДІЛ 2. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту учнів засобами музичного мистецтва

2.1. Діагностика рівня розвитку емоційного інтелекту в учнів у ЗЗСО

Діагностика емоційного інтелекту (ЕІ) учнів у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) проводиться за допомогою стандартизованих тестів, таких як Міжнародний тест емоційного інтелекту (MSCEIT), а також опитувальників – «Емоційний інтелект» Д. Люсіна, методика Н. Холла, «Діагностика емоційної зрілості» (О. Чебикіна) [51; 52] та інших.

Назвемо одні з найбільш відомих основних методів діагностики:

Стандартизовані тести:

Міжнародний тест Емоційного інтелекту (MSCEIT) – заснований на моделі Деніела Гоулмана, цей тест оцінює здатність людини розуміти та керувати емоціями.

Опитувальники:

Опитувальник «Емоційний інтелект» Д. В. Люсіна – дозволяє оцінити різні аспекти ЕІ, включаючи емоційне самопізнання та емоційну саморегуляцію.

Методика діагностики емоційного інтелекту Н. Холла – інший поширений інструмент для вимірювання рівня ЕІ.

Означені методи діагностики надають широкі можливості для оцінювання:

- *Самопізнання* – здатність розуміти власні емоції, їхні причини та вплив на поведінку;
- *Самоконтроль* – вміння керувати власними емоціями, справлятися зі стресом та долати негативні почуття;
- *Соціальна чуйність (емпатія)* – здатність розпізнавати емоції інших людей та розуміти їхню точку зору;
- *Управління стосунками* – навички ефективної комунікації, побудови міцних взаємин та вирішення конфліктів.

У закладах загальної середньої освіти застосування даних методів вчителями музичного мистецтва та психологами сприяє виявленню учнів з

різним рівнем розвитку емоційного інтелекту. Результати діагностики допомагають розробляти індивідуальні програми розвитку ЕІ, спрямовані на покращення соціальних навичок та загального різностороннього розвитку учнів.

Аналіз теоретичних засад впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів увиразнив необхідність провести діагностику рівня розвитку емоційного інтелекту в учнів у ЗЗСО, пов'язану з впливом на нього музичного мистецтва, метою якої було розв'язання визначених наперед завдань:

- *розробка програми практичного дослідження;*
- *проведення опитування та опрацювання результатів експериментальної частини;*
- *визначення двох групи учасників анкетування – учнів з вираженими музичними задатками та тих, що не проявляють таких ознак, аналіз та зіставлення отриманих даних рівня розвитку та особливостей впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту в обох групах.*

Загалом, нашим науковим зацікавленням були музично обдаровані учні ЗЗСО, які проявляли активну участь на уроках та демонстрували яскраво виражені музичні здібності. То ж дослідження проводилось серед учнів, які навчаються у 10-11 класах ЗЗСО.

Для проведення діагностики впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів, нами була проведена діагностика за допомогою «Тесту на емоційний інтелект» (Н. Холла) (Додаток 1). Застосування даного методу сприяло ефективному дослідженню міжособистісних стосунків дітей, які проявлялися через виявлення емоцій, а також здатності до управління власними емоційними переживаннями та самостійного ухвалення рішень. Обраний нами тест містив низку запитань стосовно оцінювання емоцій у різних значеннях, виявлених учнями. Здійснена діагностика має такі характерні узагальнені особливості:

- *емоційне ознайомлення* – передбачає вміння особистості розуміти власні емоції, ідентифікувати їхню дію на діяльність та ухвалення рішень;
- *емоційне керування* – полягає в умінні управляти особистими емоціями, в здатності до стресостійкості, а також у виваженості щодо прийняття рішень у непередбачуваних обставинах;
- *самомотивація* – зорієнована на почуття відповідальності, внутрішню установку на здійснення ефективної діяльності;
- *емпатія* – здатність до співчуття та співпереживання до оточуючих, уміння розпізнання емоцій за допомогою невербальних засобів у процесі спілкування, врахування емоційних переживань однолітків у власних вчинках;
- *виявлення емоцій інших* – сприяє результативній взаємокомунікації для налагодження позитивних, доброзичливих стосунків.

Для виявлення здатності особистості до музичної творчості нами була застосована у нашій практичній діяльності, розроблена Т. Скорик анкета, розроблена на підставі діагностичного методу «Тридев'яте царство» [42, с. 29]. Обраний нами метод містив характерні ознаки, властиві учням з розвиненими музичними здібностями. Запропонована для учнів анкета складалася з 20 запитань, на які учасники експерименту мали дати відповідь, оцінену за 5-бальною шкалою, де 1 – не стосується мене, а 5 – цілком мені підходить. Тобто, визначивши середній бал за відповідями учнів ми встановили здатність учнів до музичної творчості, рівень їхньої музикальності (до 50 балів – низька здатність, більше 50 балів – висока здатність). Текст анкети представлений у додатку 2.

Представлені в анкеті запитання стосувалися наступних аспектів:

- *сприйнятливість до музичного мистецтва (наявність музичного слуху та музичне сприймання)*. Однією з головних ознак музичної обдарованості учнів є наявність у них розвиненого музичного слуху, за допомогою якого, на рівні підсвідомості, вони можуть тонко розрізняти консонуючі та дисонуючі гармонічні звучання. Відповідь на означене

запитання дає можливість визначити на скільки точно дитина зможе розрізнити та відчутти мелодійність, ритмічність, звуковисотність музичного твору;

- *зацікавленість музичним мистецтвом* – саме цей аспект характеризує рівень активності в музичній діяльності, який залежить саме від зацікавлення музичним мистецтвом. Відповіді учнів на даний різновид запитань демонструватимуть ступінь інтересу до означеного виду мистецтва, бажання вивчати музичну культуру тощо;

- *виконавський хист* – постановка даних питань зорієнтована на з'ясування здатності особистості до різного роду виконання (інструментальне, чи вокально-хорове) на сцені музичних композицій;

- прояв особистості до *творчості та імпровізації* – запропоновані питання розкривають рівень задатків до створення особистих музичних творів, вміння імпровізувати та у власному трактуванні виконувати їх;

- *емоційний музичний взаємозв'язок* – даний пакет питань розкриває значущість емоційної дії мистецтва на особистість, розкриття її здібностей та задатків.

В роботі представлені узагальнені дані, які були вираховані математичним способом у створеній нами електронній базі даних щодо отриманих результатів, окремі з яких представлені у таблицях. Застосування даного підходу надало можливість зібрати об'єктивну та вірогідну інформацію щодо впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти.

У дослідженні брали участь учні Бітлянського ЗЗСО І-ІІІ ступенів-ЗДО Боринської С/Р Самбірського району, Львівської області. Всього в опитуванні взяли участь 30 учнів. Для розв'язання, означених перед нами, завдань дослідження учасникам експерименту було запропоновано, зазначено вище анкету для виявлення музично обдарованих учнів. Середній вік опитуваних учнів складав 15-16 років.

Розглянемо та проаналізуємо опрацьовані дані, отримані у процесі дослідження: у поданій нижче таблиці представлені відповіді учнів, які в узагальненому вигляді отримали 24 бали (найнижчий рівень), що демонструє відсутність учнями зацікавлення музичним мистецтвом, а відповідно і музичних здібностей, музикальності. Найвищий рівень – 97 балів демонструє високий ступінь прояву зацікавленості до музичного мистецтва та наявність в опитуваних на такому високому рівні музикальності. Середній рівень – 60,4 засвідчує посередність в інтересі до музичного мистецтва та, відповідно, до спільного колективного музикування. Середнє значення проведеного анкетування, або, так би мовити, центральна точка його результатів – 60 характеризує рівномірний розподіл між найнижчим та найвищими рівнями. Загалом, стандартне відхилення – 11,7 свідчить про невеликий розкид отриманих даних у таблиці.

Таблиця 2.1.

Детальний аналіз показника музикальності

Показник	Найнижчий рівень	Найвищий рівень	Середній рівень	Середнє значення (Центральна точка)	Стандартне відхилення
Прояв музичних здібностей	24	97	60,4	60	11,7

Варто зауважити, що за кількістю одержаних балів щодо кожного учасника анкетування вибір розділений однаково, тобто 15 осіб з показником музикальності до 50 балів (що демонструє низький рівень музикальності) та решта 15 осіб з високим рівнем розвитку музичних здібностей (більше 50 балів).

У межах нашого дослідження здійснено аналіз відповідей учнів у відповідності до спрямування означених запитань:

- *сприйнятливості до музичного мистецтва (наявність музичного слуху та музичне сприймання)*. Досить високий відсоток балів 57% набрали

учні, які проявили високу здатність розрізняти та відчувати мелодійність, ритмічність, звуковисотність музичної композиції, її консонуючі та дисонуючі гармонічні звучання. 43% припало на відповіді учнів, які отримали низькі бали. Школярі з високим відсотковим рівнем проявили яскраво виражену здатність до музичного сприймання, яке є основним для формування та розвитку музикальності;

- *зацікавленість музичним мистецтвом* – 63% учасників проявили середній або високий рівень зацікавлення до музичного мистецтва, що свідчить про великі можливості у вдосконаленні знань в означеній царині. 37% показали низький рівень музичного інтересу, що може негативно позначитися на розвитку музикальності;

- *виконавський хист* – 52% учнів, які взяли участь в опитуванні, продемонстрували високий рівень можливостей щодо гри на музичних інструментах, чи вокальної діяльності, що є показником готовності до майбутньої професійної діяльності. 48% відповідно виявилось низьких балів у цьому блоці запитань;

- *прояв особистості до творчості та імпровізації* – високий рівень задатків до створення особистих музичних творів, вміння імпровізувати та у власному трактуванні виконувати їх продемонстрували 32% учнів, водночас 68% припало на низький рівень такої здатності, яку можна розвинути шляхом навчальної, чи практичної діяльності;

- *емоційний музичний взаємозв'язок* – 52% опитуваних проявили високий рівень емоційного зв'язку з музичним мистецтвом, що є свідченням значущості для них даного виду мистецтва, а також вагомою мотивацією для подальшої музичної творчості. 48% продемонстрували низький рівень, що є показником доволі слабкого музичного взаємозв'язку.

Отже, підсумовуючи результати проведеного анкетування можемо стверджувати про наявність різних напрямків поділу щодо високого чи низького рівня прояву музикальності. Певна кількість учнів продемонструвала не погані показники розвитку музичних здібностей,

водночас решта респондентів потребує набуття основних музичних вмінь та навичок, а також мотивації до музичного мистецтва.

Проведена діагностика рівня розвитку емоційного інтелекту в учнів у ЗЗСО, пов'язаного з впливом на нього музичного мистецтва, дала можливість отримати наступні результати, які представлені в таблиці нижче. Для цього ми застосували методику «Емоційного інтелекту» Ніколаса Холла – опитувальник, який визначає здатність особистості усвідомлювати емоційні стосунки та управляти власною емоційною сферою. Означена методика складається з 30 питань та 5 шкал: *емоційної компетентності, управління власними емоціями, самоспонування, співпереживання, а також навичок взаємин.*

Застосований нами тест у ході дослідження допоміг виявити сильні сторони емоційного інтелекту та зони для його ефективного розвитку.

Таблиця 2.2.

Детальний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту в учнів у ЗЗСО

Структурні компоненти емоційного інтелекту	Мінімальний показник	Максимальний показник	Середній показник	Середнє відхилення
Емоційна компетентність	5	27	16,72	5,25
Управління власними емоціями	6	23	12,49	3,17
Самоспонування	6	26	16,55	3,67
Співпереживання	1	26	14,44	4,71
Управління емоціями інших	5	28	16,01	4,67

Отже, виявлені результати, представлені в таблиці, є свідченням переважання середнього рівня сформованості емоційного інтелекту. Загалом, нашим науковим зацікавленням було здійснити власне порівняльний аналіз

рівня розвитку структурних компонентів емоційного інтелекту з метою визначення рівня впливу на нього музичного мистецтва. Експеримент проводився у двох групах – учнів з яскраво вираженою музикальністю та в дітей зі слабо розвиненими музичними здібностями.

Представимо дані, що демонструють характерні особливості сформованості емоційного інтелекту в учнів з різним рівнем музикальності

Таблиця 2.3.

Аналіз рівня сформованості емоційного інтелекту учнів у двох групах за методикою Н. Холла (середні бали)

Порівняльний підхід		Емоційна компетентність	Управління власними емоціями	Самоспопукан	Співпереживання	Управління емоціями
Відсутність музикальності	Mean	11,45	11,27	12,86	10,83	11,58
	N	31	31	31	31	31
	Deviation	2,334	2,024	1,535	2,587	3,386
Виражена музикальність	Mean	22,08	12,52	20,23	19,05	20,23
	N	31	31	31	31	31
	Deviation	2,503	4,039	2,216	2,260	2,989

У процесі проведеного опитування нами було виявлено, що в групі учнів з яскраво вираженою музикальністю виразно проявилась «емоційна компетентність» – 22,08 бали. Це означає, що такі учні здатні ухвалювати раціональні рішення в непередбачуваних обставинах на підставі розвинених у них навичок самоспостереження. За результатами анкетування вони показали високі результати в пізнанні та усвідомленні власних емоцій. У другій групі учнів з відсутністю музикальності, тобто в яких дуже слабо розвинені музичні здібності, середній показник (11,45) перебуває у межах

середнього рівня, що є свідченням до невеликої спроможності пізнання власних емоцій. Не зважаючи на складність вирішення проблем з усвідомленням складних емоцій, такі учні все-таки можуть розвинути означені задатки внаслідок практичної діяльності та самостереження.

Розглянемо показник *«самоспонування»*, який у групі учнів з вираженою музикальністю складає 20,23 бали. Цей показник надає можливість керування власною поведінкою, самостійно вирішувати труднощі у непередбачуваних ситуаціях внаслідок розвиненої здатності пізнання та усвідомлення власних емоцій. Отриманий показник у другій групі – 12,86 демонструє потребу особистості в зовнішньому стимулюванні для розв'язання визначених завдань у доволі не простих обставинах. Внутрішня мотивація у таких учнів слабо розвинена, що негативно позначатиметься на результативності при вирішенні завдань.

«Співпереживання» у першій групі музично обдарованих учнів склало 19,05 балів. Здатність до співчутливого ставлення, уміння перейнятися емоційним станом інших позитивно позначатиметься на діяльності таких особистостей, розвитку у них ефективної комунікації, забезпеченню налагодження доброзичливих міжособистісних стосунків. Показник другої групи учасників продемонстрував дещо нижчий рівень такого вміння, що є свідченням обмеженої можливості адаптації учнів до емоційних станів та потреб їхніх однолітків.

«Управління емоціями інших» – представлений компонент » становить 20,23 бали у першій групі учасників. Учні з яскраво вираженою музикальністю володіють кращим вмінням впливати на емоційний стан оточуючих, розуміючи їхні емоційні відчуття, при вибудовуванні стосунків соціальної взаємодіяції враховують, окрім власних, й інтереси інших. При цьому опитувані продемонстрували здатність до передбачення того емоційного стану, яким виявиться найбільш оптимальним для ефективної взаємодіяції. Відповіді учнів другої групи склали 11,58 балів, що характеризує їхній емоційний стан обмеженими можливостями щодо впливу

на емоційні відчуття інших. Учням з цієї групи, володіючи таким рівнем емоційного інтелекту, складно передбачити емоційні реакції однолітків, оскільки вони не приділяють особливої уваги у спілкуванні в емоційному контексті.

Серед усіх показників рівня сформованості емоційного інтелекту учнів у двох групах найнижчим виявилася шкала «*управління власними емоціями*», яка представлена у групі учнів з вираженою музикальністю у 12,52 балів та 11,27 бали у групі зі слабо розвиненими музичними здібностями. Можемо зробити висновок, що для учнів опитаних обидвох груп не завжди характерним є вільне керування власними емоціями, адже здебільшого дитячі емоційні відчуття можуть бути занадто вираженими, енергійними та часто некерованими.

На підставі здійсненого експериментального дослідження щодо діагностики рівня розвитку емоційного інтелекту учнів у ЗЗСО можемо стверджувати, що в обидвох групах, не зважаючи на різні показники його сформованості вплив музичного мистецтва є беззаперечним. У групі учнів з яскраво вираженою музикальністю даний вид мистецтва сприяє формуванню емоційної компетентності (здатності ухвалювати раціональні рішення в непередбачуваних обставинах), самоспонування (можливість керування власною поведінкою), співпереживання (здатність до співчутливого ставлення) тощо. Результати дослідження продемонстрували, що параметри сформованості емоційного інтелекту переважають в учнів з розвиненими музичними здібностями, що є свідченням значущості для них даного виду мистецтва, а також вагомою мотивацією для подальшої музичної творчості

2.2. Форми та методи розвитку емоційного інтелекту учнів засобами музичного мистецтва

Сучасний освітній процес Нової української школи, який зорієнтований на розкриття емоційної його складової, відбувається у постійному пошуку нових та, водночас, ефективних форм і методів щодо

розвитку емоційного інтелекту учнів. У цьому контексті провідна роль відведена для вчителя, який на високому фаховому рівні повинен використовувати у власному педагогічному арсеналі на уроці музичного мистецтва такі сучасні методи, які здатні допомогти учневі розкритися в емоційному плані та відповідно зацікавити його даним видом мистецтва [45, с. 290].

Врахування специфіки емоційного стану дітей, яка полягає в частій зміні настрою, емоційних відчуттів (що можуть бути занадто вираженими, енергійними та часто некерованими) зумовлює необхідність вчителів володіти високим рівнем емоційної компетентності, що сприятиме врегулюванню позитивного, доброзичливого клімату на уроці та забезпеченню сприятливої атмосфери у класі. Налаштування суб'єкт-суб'єктних відносин між вчителем та учнями ефективно позначається на розвитку емоційного інтелекту, у результаті чого успішно реалізуються освітні завдання [45, с. 290].

Однією з важливих педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту учнів, зокрема такого його компоненту, як *емпатії*, тобто здатності до співчуття і співпереживання є застосування ефективних методів та прийомів, що здійснюють значний вплив на її формування. Так серед них ми виокремили, на нашу думку, найбільш актуальні на основі опрацьованої нами наукової літератури [34; 42; 43]: метод впливу музичного мистецтва на емоції, порівняльний метод, вербальні методи, метод інтерпретації музичного твору, метод емоційного напруження при розкритті внутрішнього світу персонажів, інтерактивні методи, проблемно-пошукові методи та інші (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Методи розвитку емоційного співчуття та співпереживання на уроках музичного мистецтва

<p><i>Метод впливу музичного мистецтва на емоції</i></p>	<p>Полягає в музичному сприйманні, яке сприяє виникненню емоційних відчуттів у слухацької аудиторії. Означені емоції чинять безпосередню дію на формування та розвиток музичної культури, сприйнятливості, а також емоційної виразності. Розглянутий метод можна використати на уроці в наступних формах:</p> <ul style="list-style-type: none"> • у процесі слухання музичних творів відбувається активний прояв емоцій, особливо, якщо запропонувати учням закрити очі; • застосування музичних фрагментів, що є відображенням різноманітних емоційних відчуттів: захоплення, смутку, переживання; • використання завдань, що сприяють розвитку асоціативного взаємозв'язку: які емоції чи уявні образи виникають у процесі ознайомлення з композицією.
<p><i>Порівняльний метод</i></p>	<p>Означає порівняння різноманітних зразків музичного мистецтва, чи їхніх окремих фрагментів (у мелодичному, ритмічному чи гармонічному аспектах) з метою ефективнішого усвідомлення характерних ознак кожного з них. Застосування даного методу формує та розвиває здатність до критичного аналізу і музичного сприймання. Використати на уроці можна в наступних формах:</p> <ul style="list-style-type: none"> • зіставлення музичних композицій різних авторів; • зіставлення музичних композицій у різному виконанні (вокальному, чи вокально-хоровому); • порівняння різноманітних музичних жанрів.
<p><i>Вербальні</i></p>	<p>Словесні методи (роз'яснення, розповідь, музичний</p>

<i>методи</i>	розбір тощо), які сприяють вдосконаленню знань щодо музичного мистецтва, його емоційної сутності та засобів виразності. Форми: <ul style="list-style-type: none"> • розповідь про авторів поетичного та музичного текстів, а також історію їхнього написання; • розмова зі школярами стосовно їхніх музичних вражень; • роз'яснення музичної термінології у пропорованих для вивчення та слухання творів.
<i>Метод інтерпретації музичного твору</i>	Застосовується для налагодження усвідомленого емоційного взаємозв'язку між слухачькою аудиторією та музичними мистецтвом з метою пробудження глибоких емоційних відчуттів. Форми: <ul style="list-style-type: none"> • рольова гра (уявне перебування у стані головного героя); • зображення емоцій на папері у процесі прослуховування музичних творів; • обмін думками щодо здобутого особистого досвіду (з'ясування коли виникали подібні емоційні переживання).
<i>Метод емоційного напруження при розкритті внутрішнього світу персонажів</i>	Для забезпечення більш ефективнішої, яскравішої навчальної діяльності даний метод спрямовує структуру уроку музичного мистецтва чи музичного сприймання в наступній послідовності: початок, кульмінаційний момент, розв'язка [34, с. 148]. Форми: <ul style="list-style-type: none"> • початок уроку у вигляді таємничого вступу з відповідними запитаннями для стимулювання учнів до музичної діяльності; • кульмінаційний момент – детальний розбір музичних

	<p>виразових засобів, створення стану сильного емоційного напруження у процесі прослуховування музичних творів;</p> <ul style="list-style-type: none"> • розв'язка – підсумовування з емоційним полегшенням.
<i>Інтерактивні методи</i>	<p>Застосування даних методів, які спрямовані на вибудування рівноправних партнерських взаємостосунків спрямоване на ідентифікацію (пізнання) емоційного стану оточуючих. Форми:</p> <ul style="list-style-type: none"> • групові вправи; • спільне розв'язання визначених завдань; • метод проектів – сукупність методів творчого спрямування, які стимулюють самостійність пошуку, удосконалення здобутих знань та умінь.
<i>Проблемно-пошукові методи</i>	<p>Зорієнтовані на розвиток уміння управляти власним емоційним станом при вирішенні проблеми.</p> <p>Форми:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мозковий штурм (сприяє розвитку критичного мислення, активізації музичної творчості); • дискусія (колективне обговорення проблеми, що ґрунтується на створенні позитивних емоційних ситуацій) та інші [42, с. 47–49].

У контексті виокремлення найбільш актуальних методів розвитку емоційного співчуття та співпереживання на уроках музичного мистецтва назвемо також методи, які сприяють активізації емоційного інтелекту в учнів:

- «емоційне коло» – демонстрація школярами особистих емоційних відчуттів, проплескуючи у долоні послідовно по колу;

- «емоція власного імені» – демонстрація особистого імені інтонаційним або ритмічним способом;

- *«оркестр емоцій»* – виконання музики в інструментальному аспекті сприяє розкриттю емоційного стану її учасників після прослуханого твору;
- *«емоційний танець»* – створення уявних танцювальних рухів під музичний акомпанемент у відповідності з власними емоціями від почутої музики;
- *«емоційна екскурсія»* – уявне подорожування до цікавих місць, упродовж якого відбувається комунікація з улюбленим персонажем в музично-ритмічній формі;
- *«емоція вираження любові»* – передання особистих почуттів до інших у процесі взаємодії з музичним мистецтвом;
- *«емоційне перевтілення»* – передання емоційних відчуттів за допомогою гри на музичних інструментах, використовуючи уявне перевтілення з недосконалої у дорослу прекрасну тваринку (непомітна гусениця – в чудового метелика, гидке каченя – у красеня-лебедя тощо);
- *«емоційні протилежності»* – прояв взаємопротилежних емоцій у створенні ритмічних рисунків: радісний та сумний, привітний та сердитий; з природніх явищ: сонце і дощ тощо [43, с. 180].

Розглянуті методи ефективно сприяють розвитку емоційного інтелекту. На думку О. Весни, вирішення завдань у класі проблемного характеру встановлює відповідність пропонованих творів щодо емоційних станів учнів, зумовлює визначення емоційних відчуттів. У науково-методичних працях дослідниці окреслено використання різноманітних творчих завдань та ісебреак ігор [7, с. 23].

У межах нашого дослідження назвемо також деякі актуальні методи розвитку емоційного інтелекту, запропоновані Д. Гоулманом – *метод моделювання* (вивчення різноманітних явищ і процесів), *метод забезпечення зворотнього зв'язку* (вказує чи в правильному напрямку рухається учитель і наскільки зрозуміло сприймають учні ту інформацію, яку він хоче донести), *метод виконання ролей* (відображає рівень рольової гнучкості та чутливості особистості, її здатність до емоційних переживань у цьому контексті), *метод*

демонстрації (полягає у показі учням потрібних предметів чи їхніх зображень (картин, презентацій, кінофільмів тощо), *метод проектування* (розробка нових програм, технологій) тощо [12, с. 340]. Особливу увагу в значенні таких методів як гра, арт-терапія та психогімнастика у формуванні та розвитку емоційного інтелекту приділяє у власних наукових розвідках С. Дерев'янка та інші [13, с.101–102].

Великої значущості у формуванні емоційного інтелекту набуває застосування в освітньому процесі ще одного актуального методу – *музикотерапії*, яка чинить особливу дію на емоційний стан дитячої особистості. Використання означеного методу на уроці музичного мистецтва сприяє вирішенню таких завдань:

- вираження емоційних відчуттів, що проявилися внаслідок впливу музичного мистецтва;
- налагодження успішної взаємокомунікації, що ґрунтується на доброзичливому відношенні;
- врівноваженість емоційних станів за допомогою усунення нервового напруження [18, с. 14].

Таким чином, на підставі аналізу розглянутих актуальних методів розвитку емоційного інтелекту, методів розвитку емоційного співчуття та співпереживання на уроках музичного мистецтва можемо стверджувати, що їхнє застосування в освітньому процесі сучасної школи сприяє ефективному розв'язанню означених вище завдань. Стимулювання учнів до емоційних переживань, вираження ними особистих емоцій у процесі виконання та слухання музики – всі ці аспекти зумовлюють усвідомлене пізнання власних та чужих емоцій, формування та розвиток здатності до успішної соціальної комунікації на основі здатності до ідентифікації особистісних емоційних переживань та переживань оточуючих. Орієнтація на виявлення та розкриття емоційної складової особистості школяра, яка присутня в перелічених вище методах, є свідченням розв'язання важливих завдань сучасної освіти, а саме

збільшення мотивації та інтересу до освітнього процесу та створення комфортного освітнього середовища.

Музичне мистецтво впливає на формування та розвиток емоційного інтелекту (EI) учнів у процесі активного слухання творів, аналізу виражених емоцій, що проявились внаслідок його активної дії. Величезний вплив цього виду мистецтва є беззаперечним – сприяння у розвитку самосвідомості (розумінню власних емоцій), емпатії (розумінню емоцій інших), а також навичок саморегуляції та керування емоціями, що допомагає в ефективній комунікації та подоланні стресових ситуацій.

Форми розвитку емоційного інтелекту у процесі музичної діяльності

Слухання та аналіз музики

- *виявлення емоцій у творах* – прослуховування музики різних жанрів і стилів для виявлення та ідентифікації емоцій, які вона викликає (радість, сум, тривога, спокій тощо);
- *обговорення музичних емоцій* – бесіда про те, які почуття викликає та чи інша мелодія, яким чином музичне мистецтво може «розповісти» історію без слів.

Музикування та творчість

- *спів, гра на музичних інструментах* – процес створення музики, що дозволяє виразити власні емоції, а також розвивати емоційну виразність та самоконтроль;
- *імпровізація* – спонтанне створення музики, що стимулює емоційну чутливість, гнучкість мислення та вміння реагувати на непередбачувані емоційні стани.

Емоційне навчання внаслідок застосування музичних контекстів:

- *визначення емоційних тригерів у музиці* – формування в учнів здатності усвідомлювати які музичні елементи (темп, гучність, мелодія) викликають певні емоції;

- *емоційна інтеграція* – використання музики для покращення емоційного стану, зняття стресу, або навпаки, для концентрації та досягнення цілей;

- *розвиток емпатії* – прослуховування та аналіз музичних творів, які відображають складні або протилежні емоції, допомагає краще зрозуміти почуття інших однолітків.

Отже, застосування форм та методів розвитку емоційного інтелекту засобами музичного мистецтва має велике значення, оскільки саме цей вид мистецтва є потужним засобом впливу на емоції та психоемоційний стан особистості дитини. Зазначимо основні аспекти чому це є особливо актуальним:

1. *Регулювання емоцій.* Музичне мистецтво допомагає учням усвідомити і виразити свої емоції. Воно може бути як засобом заспокоєння, так і стимулом для вивільнення емоційної енергії. Вивчення музичного мистецтва, слухання вокальних чи інструментальних композицій участь в музикуванні можуть допомогти школярам краще зрозуміти свої внутрішні переживання і навчитися їх регулювати.

2. *Покращення емпатії.* У процесі слухання музики чи гри на музичних інструментах в учнів розвивається здатність відчувати та розуміти емоції інших. Розвиток емпатії – здатність розуміти що відчувають інші однолітки є важливим аспектом емоційного інтелекту. Музичне мистецтво, зокрема через його виразність, дозволяє входити в емоційний стан інших, що сприяє покращенню взаєморозуміння в колективі чи в стосунках.

3. *Самоусвідомлення.* Розвиток емоційного інтелекту засобами музичного мистецтва дозволяє дитині краще пізнати себе. Наприклад, через створення власних музичних фрагментів чи їхнього виконання учень може з'ясувати, яким чином його емоційний стан змінюється залежно від того, яку музику він слухає чи виконує. Це сприяє розвитку рефлексії – важливого компоненту емоційного інтелекту.

4. *Комунікація та взаємодія.* Музичне мистецтво зокрема є універсальним способом спілкування, що не обмежується мовними бар'єрами. Залучення до колективної музичної діяльності (наприклад, у хорі, ансамблі, оркестрі) сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, активне слухання та взаємодія з іншими людьми. Це важливе для формування ефективної комунікації та здатності працювати в команді.

5. *Створення позитивного емоційного фону.* Музичне мистецтво може допомогти людині розвивати позитивний емоційний фон, навчитися концентруватися на гармонійних та конструктивних емоціях. Воно стимулює нейрофізіологічні процеси в мозку, що відповідають за почуття радості, задоволення та благополуччя.

6. *Розвиток когнітивних та емоційних навичок.* Участь у музично-практичній діяльності сприяє не лише розвитку емоційного інтелекту, а й інших аспектів когнітивного розвитку: уваги, пам'яті, здатності до концентрації, креативності та критичного мислення. Це дозволяє краще розуміти особисті емоції, а також ефективніше реагувати на них у різних життєвих ситуаціях. Отже, музичне мистецтво є важливим і потужним інструментом для розвитку емоційного інтелекту, оскільки дозволяє особистості глибше усвідомити свої почуття, покращити взаємодію з іншими людьми та вчить справлятися з емоціями.

Основна роль у формуванні та розвитку емоційної чутливості учнів, їхньої здатності до співчуття та співпереживання безперечно належить педагогу. Окрім професійної майстерності для вчителя музичного мистецтва особливо важливого значення набуває створення на уроці теплої атмосфери доброзичливості, успіху та емоційної відкритості усіх учасників освітнього процесу.

Особливо актуальним у цьому контексті є зацікавлення учнів до прояву особистих почуттів за допомогою засобів музичного мистецтва, підтримка їхньої музично-творчої ініціативи, а також активний розвиток їхньої емоційної сфери. Для цього вчителю музичного мистецтва необхідно

здійснювати систематичний пошук різноманітних креативних способів, методів та форм здійснення музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності, ретельно проводити аналіз власної музично-педагогічної діяльності та постійно самовдосконалюватись не лише як педагог, але й водночас як музикант-виконавець для практичної демонстрації яскравого музичного виконання перед учнями.

Окреслимо професійні якості, якими повинен володіти вчитель музичного мистецтва. Насамперед, вважаємо це його музикальність та велика любов до своєї професії та учнів зокрема. Інші професійні риси, такі як артистичність, художньо-педагогічне чуття, багатогранне музичне мислення, самоусвідомлення, здатність до постійного самовдосконалення, педагогічний такт та багато інших рис є запорукою успішної педагогічної діяльності.

Виражаючи на уроці особисті емоційні відчуття, демонструючи виявлення різноманітних емоційних станів засобами музичного мистецтва, вчитель водночас стає для учнів яскравим взірцем емпатії, проявляючи щирі емоції в розкритті змісту даного виду мистецтва. Міцний емоційний взаємозв'язок зумовлює забезпечення доброзичливої позитивної атмосфери в класі, вияву емоційної чутливості, сприяє формуванню здатності до самовираження та загалом зацікавленню школярів музичним мистецтвом (табл. 2.5).

Застосування у процесі навчальної роботи різноманітних методичних прийомів, а також емоційно забарвлених форм діяльності вчителем музичного мистецтва зумовлює його особливу значущість у **розвитку емоційного інтелекту учнів. Окрім професійного та творчого вдосконалення, у процесі використання педагогом ефективних методичних підходів формується гармонійно розвинена особистість в емоційному контексті. Водночас, особливу увагу необхідно приділяти і розвитку творчих здібностей, які є запорукою успішної музичної діяльності в майбутньому. Для цього варто забезпечити умови для розвитку творчої активності кожного школяра. Саме розвиток музичної творчості сприяє**

активізації уяви, пошуку потрібних форм для реалізації власної ідеї, а також більш виваженому музичному сприйманню. У цьому контексті доречним стане реалізація методів проблемно-пошукових ситуацій для стимулювання музичної творчості [50, с. 87].

Виконання у вокальному чи інструментальному вигляді музичних творів, слухання чи творча імпровізація сприятимуть формуванню вміння виражати власні емоційні відчуття. Володіючи означеною здатністю, особистість з легкістю зможе відчувати та передавати емоційні переживання оточуючих, таким чином розвиваючи власну емпатію. Як слушно зауважує С. Пішун, саме музичне мистецтво є, так би мовити, сприятливим для учнів простором лише для позитивних емоційних відчуттів. Розвиток емоційно-чуттєвої сфери, на думку науковця, необхідно розпочинати насамперед з емоційного компонента, який яскраво проявляється у процесі слухання, розуміння музики, а також творчої командної співпраці у процесі активної музичної діяльності [34, с. 144].

Розглянемо яке ж значення у розвитку емоційного інтелекту учнів відіграє вчитель музичного мистецтва:

Таблиця 2.5

<i>Педагогічне призначення вчителя</i>	Окрім передання музично-теоретичних та музично-практичних знань, діяльність педагога спрямована на розкриття емоційного світу особистості учня. Поданий взірець власної діяльності вчителя, його професійне вміння виразити емоційні відчуття засобами музичного мистецтва сприяють формуванню та розвитку в учнів емоційного співчуття та співпереживання, а також здатності до самоствердження.
<i>Методичні прийоми та новітні</i>	У власній педагогічній діяльності вчитель застосовує різноманітний арсенал методичних підходів, які містять у собі як класичні прийоми, так і цікаві інновації. Ефективному

<i>технології</i>	розвитку музичного сприймання сприяють використання вчителем різного роду творчих завдань та проектів, інтерактивних ігор, а також аналіз музичних композицій. За таких умов учні набувають навички не лише слухання музики, але й її усвідомлення у процесі виконання.
<i>Психолого-педагогічні вміння</i>	Окрім професійної майстерності вчителю необхідно володіти здатністю до створення безпечного психоемоційного клімату в класі, при якому учні матимуть можливість вільно виражати особисті емоційні переживання. Для цього педагог повинен застосовувати різноманітні прийоми емоційного самоконтролю, спрямовувати зусилля на розвиток умінь самостереження та формування у школярів почуття впевненості у власних можливостях.
<i>Роль особистості вчителя</i>	Вчитель виступає взірцем для учнів у контексті емоційної компетентності, регулювання особистих почуттів та ефективної взаємокомунікації. Створення теплої емоційної атмосфери досягається завдяки емпатійному відношенню вчителя до учнів [34, с. 147].

У процесі проведення уроків з музичного мистецтва вчитель може встановити відповідно до вікових особливостей учнів рівень вияву їхніх естетичних почуттів у власному оточенні та й в музиці зокрема. Пізнаючи прекрасне в музичному мистецтві, дитина набуває емоцій, наповнених радістю, подивом, захопленням, а також впевненістю чи ваганнями в особистому усвідомленні музичної образності. Саме педагог сприяє зацікавленню учнів в осмисленні сутності музичних творів, засобів їхньої музичної виразності, що, у підсумку, є результатом сформованості визначального впливу музичного мистецтва на внутрішній світ та розумову діяльність учнів [34, с. 146].

У формуванні та розвитку емоційного співчуття та співпереживання учнів особливо важливу роль відіграє виховна робота вчителя, яка ґрунтується на особистому прикладі у роз'ясненні матеріалу, його демонстрації, представленні музичних звукових та відеозразків. Це пов'язано з тим, що дитячі співчуття проявляються до тих, хто пережив подібну ситуацію. У таких обставинах юна особистість здобуває власний емоційно-чуттєвий досвід.

Оскільки емоційні відчуття учнів є доволі нестійкими, зокрема в молодшому шкільному віці, особливо актуальним є розширення визначеного для них переліку музичних композицій, що сприяють формуванню емоційно-чуттєвої реакції на них. У процесі слухання музики в школярів можуть виникати найрізноманітніші яскраві емоції від пробуджених у них музичних образів, а також нове пізнання дитиною оточуючої дійсності.

Розвитку емоційного інтелекту учнів сприятиме проведення уроків у музично-ігровій формі з постановкою для них творчих завдань, що сприятимуть вияву емпатії. Особливо це стосується молодших школярів, де ігрова діяльність є визначальною, однак і в середніх класах вона є важливою у формуванні емоційного світу почуттів дитячої особистості. Адже саме у грі проявляються взаємопідтримка, позитивні емоційні відчуття, а також успішна соціальна комунікація. Ігрова музична діяльність на уроці зумовлює усвідомлене сприйняття навчального матеріалу, налагодження емоційного стану та стимулювання спільної взаємоспівпраці.

Акцентуючи увагу на важливості ігрової діяльності у розвитку емоційного інтелекту учнів варто зауважити, що для неї характерні стимулюючі мотиви, визначений алгоритм дій, концепція гри, ігровий, а також музично-навчальний матеріал. У створених та зрозумілих для дітей ігрових обставинах на уроці потрібно легко поєднувати виконання та слухання пісень, інсценування та драматизацію. Визначальна роль у здійсненні ефективного освітнього процесу, спрямованого на загальний

розвиток особистості, стимулювання її зацікавленості до навчальної діяльності відводиться саме ігровим формам. Тому активне застосування вчителем музичних ігор є важливим чинником розвитку дитячої творчості, у процесі якої вдосконалюється дитяча увага, пам'ять, художньо-образне мислення, а також емоційна сфера особистості.

Усвідомлення та відчуття змісту музичних творів сприяє залученню учнів до глибокого емоційного співпереживання з означеним видом мистецтва, у процесі якого і відбувається розвиток емоційного інтелекту. У підсумку цих процесів формується емоційна сфера особистості. Застосування вчителем різноманітних методів, способів та прийомів, які зорієнтовані на зацікавлення учнів музичним мистецтвом, залучення їх до активної емоційно наповненої музично-творчої діяльності сприятиме формуванню їхнього вміння до емоційного співчуття та співпереживання. Власне, у забезпеченні умов щодо розвитку дитячого світосприйняття та світовідношення засобами музичного мистецтва провідна роль відводиться саме вчителю. У підсумку, означений вид мистецтва стає не лише основою особистісного естетичного задоволення, але й дієвим засобом духовно-морального виховання та розвитку учнів.

Отже, музичне мистецтво – це не лише розвиток слуху та навичок, а й глибока робота з емоціями. Вчитель музичного мистецтва відіграє унікальну роль у формуванні емоційної грамотності, емпатії та внутрішньої гармонії учнів. Використання цілеспрямованих методів розвитку емоційного інтелекту спрямовує уроки музичного мистецтва не лише у пізнавальному, а й у терапевтичному напрямках.

Висновки

1. У сучасній освіті розвинений емоційний інтелект учнів у закладах загальної середньої освіти надає значні можливості у контексті підготовки молоді жити та творити в середовищі новітніх технологій. *Сутність емоційного інтелекту* в контексті сучасної освіти полягає у здатності людини усвідомлювати та вміло управляти не лише особистими емоціями, але й емоціями оточуючих, вміння співчувати та співпереживати, що сприяє досягненню успіху в усіх сферах її життєдіяльності. *Структура емоційного інтелекту* охоплює такі складові: *самоусвідомлення* (усвідомлення особистих емоцій), *саморегуляція* (керування емоціями та власною поведінкою), *соціальна обізнаність* (емпатія, розуміння потреб інших) та *управління стосунками* (налагодження міжособистісної комунікації, натхнення інших). Особистість з високим рівнем емоційного інтелекту здатна ефективніше приймати важливі рішення, результативно взаємодіяти з оточуючими та досягати неабияких успіхів у житті та творчості.

2. Музичне мистецтво відіграє важливу роль не лише у формуванні ключових музичних навиків та вмінь, але й у розвитку емоційних співпереживань до інших та ефективного взаємодіяння. У цьому контексті, інтегруючись в освітній процес, уроки музичного мистецтва є його суттєвим структурним компонентом, який набуває особливої значущості в розвитку дитячої емоційної виразності, а також вміння ефективно комунікувати з оточуючими в різних соціальних обставинах. Саме музичне мистецтво допомагає дитині не лише пізнавати навколишній світ завдяки когнітивним здібностям, але й внаслідок розвинених різноманітних емоційних відчуттів. Значущість музичного мистецтва полягає у збільшенні емоційного спектру відчуттів, в розвитку емоційного інтелекту та формуванні емоційної здатності до сприйняття світу. Створення оптимістичного настрою, наявність радісних емоційних станів, підвищення

рівня власної самооцінки – все це є результатом ефективної та позитивної дії музичного мистецтва на розвиток емоційної сфери особистості дитини.

3. Діагностика емоційного інтелекту учнів у закладах загальної середньої освіти проводилася за допомогою стандартизованих тестів. Для дослідження впливу музичного мистецтва на розвиток емоційного інтелекту учнів нами була проведена діагностика за допомогою «Тесту на емоційний інтелект» Ніколаса Холла. Результати дослідження продемонстрували, що параметри сформованості емоційного інтелекту переважають в учнів з розвиненими музичними здібностями, що є свідченням значущості для них даного виду мистецтва, а також вагомою мотивацією для подальшої музичної творчості. Застосування форм та методів розвитку емоційного інтелекту засобами музичного мистецтва має велике значення, оскільки саме цей вид мистецтва є потужним засобом впливу на емоції та психоемоційний стан особистості дитини.

4. На підставі проаналізованих наукових джерел та проведеного дослідження обґрунтовано особливості педагогічної діяльності вчителя у контексті розвитку емоційного інтелекту учнів які, на нашу думку, полягають в наступному

- емоційне налаштування початку уроку;
- використання музичного мистецтва для розпізнавання та назви емоцій;
- заохочення вираження емоцій через творчість;
- розвиток емпатії у процесі ознайомлення з музичними зразками;
- створення умов для безпечного *емоційного самовираження*;
- використання групових музичних завдань;
- застосування музичного мистецтва як способу *регулювання емоцій*;
- *рефлексія після занять*;
- робота з *образами та асоціаціями*;
- співпраця з психологом/соціальним педагогом.

Отже, музичне мистецтво – це не лише розвиток слуху та навичок, а й глибока робота з емоціями. Вчитель музичного мистецтва відіграє унікальну роль у формуванні емоційної грамотності, емпатії та внутрішньої гармонії учнів. Використання цілеспрямованих методів розвитку емоційного інтелекту спрямовує уроки музичного мистецтва не лише у пізнавальному, а й у терапевтичному напрямках.

Список використаної літератури

1. Алипенко В. Є. Психологічні особливості формування життєвих орієнтацій сучасної молоді. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості* : зб. наук праць за матеріалами VIII всеукра. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів «Соціально- психологічні технології розвитку особистості» (м. Херсон, 07 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. С. 175–179.
2. Антонова О.Є Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу : монографія. Житомир : ЖДУ, 2005. 456 с.
3. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини і її діагностика. Донецьк : Вид-во ДНУ, 2006. 336 с.
4. Борисенко К. Сутність поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (1). С. 83–90.
5. Васильківський І. П. Виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку : дис.. ... канд.. пед. наук : 011 – освітні, пед..і науки. / Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2021. 361 с.
6. Васильківський І. П. Сутність та структура поняття «емоційний інтелект» в контексті виховання особистості. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія*. 2016. Вип. 253. С. 26–31.
7. Весна О. Л. Розвиток емоційного інтелекту на уроках музичного мистецтва : навч.-метод. посіб. Хмельницький. 2018. 50с.
8. Воевідко Л. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2022. 240 с.
9. Войтовська О. Розвиток емоційного інтелекту в дітей дошкільного й молодшого шкільного віку методами арттерапії. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 2. С. 68–71.

10. Галузьяк В. Розвиток емпатії в учнів підліткового віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2020. № 62. С. 210–219.
11. Горбенко С. С. Основи методики музичної освіти : особистісний дискурс : навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во УДУ ім. М. П. Драгоманова, 2024. 206 с.
12. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків : Віват. 2019. 512с.
13. Дерев'янка С. П. Актуалізація емоційного інтелекту в емоціогенних умовах. *Соціальна психологія*. 2008. № 1. С. 96–104.
14. Дерев'янка С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2009. 23 с.
15. Зарицька В. Емоційний інтелект: аналіз наукових теорій. *Теорія і практика сучасної психології*. 2010. Вип. 1. С. 17–22.
16. Зінченко М. О. Феномен емоційного інтелекту, структура та підходи до його вивчення. *Актуальні проблеми особистісного зростання*. 2019. Вип. 12. С. 1–4. URL : https://eprints.zu.edu.ua/29377/1/%D0%97%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf (дата звернення 25. 03. 2025).
17. Іванова Є. О. Розвиток і психодіагностика емоційного інтелекту в підлітковому віці. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. Вип. 1. С. 97–103.
18. Інструменти для розвитку емоційного інтелекту на уроках мистецтва : з досвіду роботи вчителя мистецтва Чопенко Т. В. На урок : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-z-dosvidu-roboti-instrumenti-dlya-rozvitku-emociynogo-intelektu-na-urokah-mistectva-452811.html> (дата звернення: 23.08.2025).
19. Карпенко Н. А. Емоційний інтелект як фактор особистісного життєздійснення. *Психологічні перспективи*. 2017. Вип. 30. С. 50–63.

20. Кобринчук З. Розвиток емоційного інтелекту підлітків. *Молодий вчений*. 2018. № 4(1). С. 215–217.
21. Колісник Л. О. Проблема діагностики емоційного інтелекту. *Проблеми сучасної психології* : Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту 198 психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Вип. 26. Кам'янець-Подільський : Аксіома, С. 278–295.
22. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження кабінету міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.03.2025).
23. Котик Т. Емоційний інтелект учителів початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 23. С. 14–19.
24. Котик Т., Кежковська І. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий освітній результат Нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 20–26.
25. Куркіна С. Формування й розвиток інтелектуальних здібностей учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. Вип. 192. С. 92–96.
26. Лабач М. Емоційний інтелект як передумова успішного розвитку особистості. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. № 13. С. 214–220.
27. Ладюк О. І. Тренінги для педагогів: розвиток емоційного інтелекту. Київ : Школяр, 2019. 152 с.
28. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 324–335.
29. Мельник М. Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку. *Вісник НАПН України*. 2024. № 6(1). С. 18–22.

30. Накладова М. В. Розвиток емоційного інтелекту та формування емоційної компетентності молодших школярів : метод. посіб. Полонне, 2023. 24с.
31. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. 126 с.
32. Олексюк О. Теорія та історія музичної освіти : навч. посіб. / Київ. столич. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2024. 128 с.
33. Петренюк З. , Ковтунець О. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як передумова формування успішної особистості. *Педагогічний пошук*. 2021. № 3. С. 51–55.
34. Пішун С. Уроки музичного мистецтва як засіб розвитку емпатії та емоційної чутливості молодших школярів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2025. № 57. С. 143–150.
35. Подофей С. О. Емоційний інтелект та особливості його становлення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Вип. 3. Т. 1. С. 260–265.
36. Полубоярина І. І. Музична обдарованість у працях зарубіжних дослідників. *Professional Art Education*, 2020. №1. С. 17–21.
37. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. К.: Каравела, 2012. 328 с.
38. Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття «емоційний інтелект». *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2018. № 4 (63). С. 35–42.
39. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти : наук.-метод. посіб. / автор-уклад. Г. І. Савонова. Лисичанськ, 2021. 70 с.
40. Розвиток музичних здібностей у дітей – важливість та переваги. *Psychologist* : веб-сайт. URL: <https://psychologist.com.ua/rozvitok-muzichnix-zdibnostej-u-ditej-chomu-tse-vazhливо/> (дата звернення: 12.05.2025).

41. Сенн Л. Ліфт настрою : як керувати своїми почуттями та емоціями / пер. з англ. О. Дятел. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 216 с.
42. Скорик Т. В. Особливості емоційного інтелекту музично обдарованої молоді. 2024. 80с.
43. Скорик Т. Підготовка майбутніх учителів до розвитку емоційного інтелекту учнів засобами музичного мистецтва. *Multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín “Věda a perspektivy” je registrován v České republice. Státní registrační číslo u Ministerstva kultury ČR: E 24142. 2022. № 9 (16). С. 172–182.*
44. Смирнова Т. А. Музична педагогіка і психологія вищої школи: навч. посіб. Харків: Лідер, 2021. 180 с.
45. Стець Г., Чопик У. Сучасні методи розвитку емоційного інтелекту учнів у контексті вивчення музичного мистецтва. *Scientific achievements of contemporary society : proceedings of 9th international scientific and practical Conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom, 4-6 April, 2025. P. 289–295. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/SCIENTIFIC-ACHIEVEMENTS-OF-CONTEMPORARY-SOCIETY-4-6.04.2025.pdf#page=289> (дата звернення 22. 04. 2025).*
46. Строгаль Т. Розвиток емоційного інтелекту старших підлітків в умовах навчання в закладах загальної середньої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. 2018. Вип. 25. С. 3–8.
47. Ульянова В. С. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 3. С. 129–132.
48. Філліпс К. Майбутнє почуттів: Розвиток емпатії в світі, одержимому технологіями / пер з англ. Н. Хасцька. Київ : РІДНА МОВА, 2020. 208 с.
49. Фогель Т. Емоційний інтелект вчителя як запорука ефективності навчального процесу. *Науковий часопис Національного педагогічного*

університету імені М. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи. 2018. Вип. 60(2). С. 200–202.

50. Чабан-Чайка С. В. Урок музичного мистецтва – основна форма музичної освіти учнів загальноосвітніх шкіл. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.* 2020. № 1. С. 85–90.

51. Чебикін О. Я. Методичні рекомендації до практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психологія емоційної регуляції діяльності»: метод. реком. Одеса : Університет Ушинського, 2021. 24 с.

52. Чебикін О. Я., Павлова І. Г. Становлення емоційної зрілості особистості : монографія. Одеса: СВД Черкасов, 2009. 230 с.

53. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок.* 2012. № 12. С. 136–139.

54. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості.* 2011. № 1. С. 282–288.

55. Шпіца Р. І., Коваль Н. О. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти. *«Young Scientist».* 2021. № 11 (99). С. 197–200.

56. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. 352 с.

57. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): навч.-метод. посіб. Вінниця: Вид-во «Діло», 2019. 105 с.

58. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ - i) : technical Manual. Toronto, Canada : Multi-Health Systems, 1997. P. 117–124.

59. Gardner H. Frames Of Mind: The Theory Of Multiple Intelligences. NewYork, 2011. 528 p.

60. Mayer J. D., Di Paolo M., Salovey P. Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli: a component of emotional intelligence // *Journal of Personality Assessment.* 1990. Vol. 54, NN 3, 4. P. 772–781.

Додатки

Додаток 1

Тест на емоційний інтелект Ніколаса Холла (інструкція)

Відповідаючи на кожне запитання навпроти кожного з них зазначте цифру, яка найбільш повно відповідає вашим міркуванням: *цілковито не погоджуюсь* (-3 бали); *у цілому не погоджуюсь* (-2 бали); *частково не погоджуюсь* (-1 бал); *частково погоджуюсь* (+1 бал); *у цілому погоджуюсь* (+2 бали); *цілковито погоджуюсь* (+3 бали).

1. Для мене особисто прояв будь-яких емоцій є базою знань у вирішенні життєвих ситуацій.
2. Вияв негативних емоційних відчуттів допомагає мені в корегуванні моєї особистої поведінки.
3. Я не хвилююся, коли на мене чинять тиск ззовні.
4. Я можу вести спостереження за зміною власних відчуттів.
5. У потрібних ситуаціях можу бути виваженим у відповідності до життєвих обставин.
6. У потрібних ситуаціях можу проявити різноманітні позитивні емоції: захоплення, радість, внутрішню гармонію тощо.
7. Я веду спостереження за власним емоційним станом.
8. Я легко справляюся з власними емоціями, які виникли від сумних життєвих моментів.
9. Я переймаюся проблемами оточуючих.
10. Я не переймаюся проявом негативних почуттів.
11. Я проявляю чутливість до емоційних запитів оточуючих.
12. Я можу заспокійливо впливати на оточуючих.
13. Я можу змусити себе повторно долати труднощі.
14. Я шукаю творчі підходи у вирішенні труднощів.
15. Я правильно реагую на емоційні почуття оточуючих.
16. Я легко можу бути врівноваженим та зосередженим.

17. При можливості я повертаюся та аналізую власні негативні емоції, причину їхнього виникнення.
18. Я швидко відновлююся після прояву емоцій смутку.
19. Для підтримання постійного позитивного стану я застосовую особисті сердечні почуття.
20. Я усвідомлюю емоції, не зважаючи на рівень їхньої відкритості.
21. Я можу добре ідентифікувати емоційні почуття інших за їхньою мімікою.
22. У потрібних ситуаціях можу легко справитись з негативними емоціями.
23. Мовою жестів я розрізняю потреби оточуючих.
24. Оточуючі характеризують мене як співчутливу особистість.
25. Особистості, які розуміють власні відчуття досягають успіхів у подальшій діяльності.
26. Я можу покращити емоційний стан оточуючих.
27. Можу дати поради з питань успішної взаємокомунікації.
28. Я завжди готовий до прояву емоційних відчуттів оточуючих.
29. Я із задоволенням прийду на допомогу іншим при вирішенні важливих питань.
30. Я з легкістю можу не думати про негативні ситуації

Підбиття підсумків

Шкала 1 – пункти 1, 2, 4, 17, 19, 25. *Шкала 2* – пункти 3, 7, 8, 10, 18, 30.

Шкала 3 – пункти 5, 6, 13, 14, 16, 22. *Шкала 4* – пункти 9, 11, 20, 21, 23, 28.

Шкала 5 – пункт 12, 15, 24, 26, 27, 29.

Опрацювання та тлумачення результатів тестування

Рівні часткового емоційного інтелекту згідно з набраними балами: 14 і вище – високий; 8-13 – середній; 7 і менше – низький. Цілісний рівень емоційного інтелекту визначається за такими числовими характеристиками: 70 і більше – високий; 40-69 – середній; 39 і менше – низький.

Анкета для виявлення здатності особистості до музичної творчості

1. Я дуже люблю співати, маю добрий голос.
2. Я проявляю інтерес до вивчення біографії музичних авторів та виконавців.
3. Слухання музики викликає бажання її ритмічно відтворювати.
4. Я розрізняю інтонаційно не чисте музичне звучання.
5. Я слухаю музику постійно, маю особистий плей-лист тощо.
6. Я вмію грати на музичному інструменті.
7. Я вважаю, що музика піднімає настрій, з нею цікавіше.
8. Якщо мені дуже сподобалася пісня, постійно її наспівую.
9. Я можу ритмічно відтворити мелодичний фрагмент інструментально чи вокально.
10. Я слухаю та знаю багато музичних творів різних стилів та жанрів.
11. Я з легкістю можу відтворити за першим-другим разом почутий музичний зразок.
12. Я доволі часто наспівую якусь мелодію під час навчання, або виконання певного виду роботи.
13. Різні шуми та звуки викликають у мене особливу чутливість.
14. Мені подобається імпровізувати.
15. Мені вдається особиста інтерпретація музичних композицій.
16. У колі мого спілкування є достатньо цінителів музичного мистецтва.
17. Я беру активну участь в різноманітних музичних конкурсах, фестивалях тощо.
18. Я отримую задоволення від спілкування з творчими та креативними особистостями.
19. Я планую пов'язати власну діяльність з музичним мистецтвом.
20. Мені вдається створювати власні композиції.